

ШОҲИ ЗИНДА МАЖМУАСИНИНГ ТАРИХИЙ ҚАДРИЯТИ ВА УНИ АСРАШДА ЗАМОНАВИЙ КОНСЕРВАЦИЯ УСУЛЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Абдиназаров Козим Зарипович

Самарқанд Давлат Архитектура ва Қурилиш Университети магистранти

Мавзунинг долзарблиги:

Шоҳи Зинда мажмуаси – Самарқанднинг XIII–XV асрларга оид ноёб қабристон-ёдгорлиги бўлиб, ундаги Терракота, майолика ва зарҳал кошинкорлик санъати ўрта аср меъморчилигининг энг юксак намуналаридандир. Мажмуа ЮНЕСКОнинг Бутунжаҳон мероси рўйхатига киритилган "Самарқанд – маданиятлар чорраҳаси" объектининг ажралмас қисми ҳисобланади.

Аммо, асрлар давомида мажмуа табиий омиллар (ер силкиниши, ҳаво намлиги, ҳарорат ўзгариши) ва инсоний таъсир (туризм юкламаси) натижасида жиддий зарар кўрмоқда. Айниқса, биноларнинг фундаменти ва кошин безакларининг мўртлашуви жиддий ташвиш уйғотмоқда. Шу сабабли, Шоҳи Зиндани келажак авлодларга етказиш учун илмий асосланган, замонавий консервация ва реставрация усуллари қўллаш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир.

Мавзунинг мақсади:

Шоҳи Зинда мажмуасининг тарихий-бадиий қадриятини илмий нуқтаи назардан асослаш. Мажмуани асрашда вужудга келаятган асосий муаммоларни аниқлаш (масалан, деградация омиллари). Жаҳон тажрибасида қўлланилаётган ва мажмуа шароитига мос келадиган замонавий консервация усуллари (физикавий-кимёвий мустаҳкамлаш) аҳамиятини кўрсатиб бериш. Объектни асраш стратегияси бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Кириш

Шоҳи Зинда мажмуаси Самарқанднинг Афросиёб тепалиги ёнида жойлашган бўлиб, умумий ҳисобда 20 дан ортиқ макбара ва масжидларни ўз ичига олади.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th November, 2025

Бу "тирик шох" (Қусам ибн Аббос) қабри афсонаси билан боғлиқ муқаддас жой, тарихий ва диний аҳамияти билан бирга, XI асрдан XIX асргача бўлган даврдаги Марказий Осиё меъморчилиги услубларининг эволюциясини акс эттирувчи ноёб "архитектура галереяси"дир. Айниқса, Амир Темур даврида қурилган мақбараларнинг ранг-баранг кошинкорлиги, ўйма нақшлари ва хаттотлик санъати бутун дунё олимларини ҳайратга солади.

Бироқ, ушбу бебаҳо мерос тарихнинг синовларига дош бера олмаяпти. Замонавий фан ютуқларини қўллаш орқалигина биз бу меъморий дурдонани бузилишидан қутқара оламиз. Шу сабабли, консервация ишларига мултидисциплинар (кўп фанли) ёндашув талаб этилади.

Асосий Қисм

1. Шоҳи Зиндадаги Тарихий Қадриятнинг Ўзига Хос Хусусиятлари

- Қурилиш Услубининг Хилма-хиллиги: Мажмуанинг турли қисмларида Қорахонийлар, Темурийлар ва Шайбонийлар даври меъморчилиги излари мавжуд. Бу, бир майдонда бир неча тарихий даврни ўрганиш имконини беради.

- Ноёб Безак Материаллари: Майолика, терракота, сирланган ғиштлар ва кошинкорлик намуналарининг ҳар бири ўша давр усталарининг юксак маҳоратидан далолат беради. Айнан бу безакларнинг мўртлиги консервацияни мураккаблаштиради.

2. Мажмуанинг Бузилишига Олиб Келувчи Асосий Омиллар

- Табиий Омиллар: Мажмуанинг ер ости сувлари даражаси яқинлиги ва сейсмик фаол зонада жойлашгани фундамент ва деворларнинг ёрилишига сабаб бўлади.

- Атмосфера Таъсири: Қишда совуқ ва ёзда иссиқнинг алмашинуви кошинлардаги сирнинг кўчишига ва тузларнинг ҳосил бўлишига олиб келади.

3. Замонавий Консервация Усуллари

- Физикавий-Кимёвий Мустаҳкамлаш: Кошинлар ва ғиштларни супер-мустаҳкамловчи полимер ва нано-материаллар билан ишлов бериш. Бу, безакнинг асл ранги ва тузилмасини сақлаган ҳолда унинг мўртлашувининг олдини олади.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th November, 2025

- Тупроқни Мустаҳкамлаш: Замонавий геотехник усуллар ёрдамида бинолар атрофидаги тупроқни мустаҳкамлаш ва ер ости сувларини назорат қилиш тизимларини ўрнатиш.
- Лазерли Тозалаш: Қадимий безаклар юзасидаги кир ва туз қатламларини безакка зарар етказмаган ҳолда, юқори аниқликдаги лазер нурлари ёрдамида тозалаш.

Хулоса

Шоҳи Зинда мажмуасини асраш – бу нафақат Ўзбекистон, балки бутун жаҳон цивилизацияси олдидаги масъулиятдир. Мажмуанинг бебаҳо тарихий қадрияти унинг доимий мониторинги, илмий тадқиқоти ва замонавий технологик усуллар асосида консервация қилинишини талаб этади. Нанотехнологиялар, лазерли тозалаш ва илғор кимёвий мустаҳкамлаш воситаларини қўллаш орқалигина биз бу тарихий қабристоннинг мўрт безакларини кейинги асрлар учун сақлаб қола оламиз. Шунингдек, туризм оқимини илмий бошқариш ва экологик назоратни кучайтириш мажмуани сақлашнинг муҳим таркибий қисми бўлиб қолади.

Адабиётлар рўйхати

1. ЮНЕСКОнинг Бутунжаҳон мероси рўйхатига киритилган Самарқанд объектларини асрашга оид ҳужжатлар.
2. Пугаченкова Г.А. "Самарқанд. Бухоро. Хива." (Архитектурные памятники). – Тошкент, 1971.
3. Олимлар ва реставраторларнинг Шоҳи Зиндадаги кошинкорликни консервация қилишга оид илмий мақолалари.
4. Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги ҳузуридаги Маданий мерос агентлигининг ҳисоботлари.
5. Жаҳон амалиётида меъморий ёдгорликларни асрашда замонавий полимер ва нано-материалларни қўллашга оид хорижий манбалар.